

Tjalke van der Wal (1891-1944)

Ulfert de Jong schreef voor Bulte Nijs, de dorpskrant van Koudum zowel in 2024 als in 2025 een artikel over Tjalke van der Wal. Daarin verwerkte hij ook nieuwe informatie, bijvoorbeeld opgedoken in notulenboeken van de bank waarvoor Tjalke van der Wal als notarisklerk werk verrichtte. Hieronder staan zijn bijdragen.

(1) In saaklik betankje op 28 september '44 foar Tjalke van der Wal

Tegen het eind van de oorlog, D-day was op 6 juni 1944 al begonnen, gingen de Duitsers hard om zich heen slaan. Ook Koudum ontkwam niet aan deze geweldsspiraal. Tjalke van der Wal en Gerben Ijpma waren in Koudum de slachtoffers. Beide mannen werden later door de gemeente Hemelumer Oldeferd geëerd. Naar beiden werd een straat in Koudum vernoemd.

Op 16 augustus 1944 tegen 6 uur 's morgens is Tjalke van der Wal door enkele Duitse SD'ers opgehaald uit zijn woning aan de (wat nu heet) de Tjalke van der Walstraat 18. Gezamenlijk liepen ze de Dammenseweg af, richting gemeentehuis. Helaas kwamen ze niet verder dan de voormalige Hervormde Pastorie, gelegen op Dammenseweg 1. Tjalke van der Wal is vervolgens op het trottoir voor de toegangshekken van deze woning met pistoolschoten lafhartig neergeschoten.

Volgens de site van Histoarysk Koudum kwamen de kogels uit de pistolen van Pieter Johan Faber en Helmut Schäfer. Tjitte Folkertma, hij was 15 jaar en via de Dammenseweg als melker op weg naar zijn werk, zag het allemaal voor zijn ogen gebeuren. Uit angst voor ontdekking verschuilde hij zich achter een boom.

Wie was Tjalke van der Wal?

Tjalke van der Wal werkte als klerk bij notaris T. Sluis. Omdat Sluis ook kasbeheerder was van de N.V. Friesche Onderlinge Beleggings- en Voorschotbank, (later opgegaan in de Friesland Bank en na 2013 Rabobank) deden beiden ook hand- en spandiensten voor dit bedrijf. Beide bedrijven waren toen nog op één adres gevestigd in een pand aan de Nieuweweg 2, met de mooie naam Klein Beuckenswijk en zakelijk behoorlijk verweven.

Het enige 'foute' wat Tjalke van der Wal deed, was dat hij onderdak verleende aan knokploeglid Gerben Oppewal. Hij dacht daarom geen gevaar te lopen van de bezetter.

Nog een slachtoffer

Op dezelfde dag werd ook verzetsstrijder Gerben Ijpma door de SD geëxecuteerd in de bedrijfswoning van het vroegere P.E.B.-gebouw aan de Zwarteweg 14. Hij was twee dagen daarvoor gearresteerd.

Distributiebonnen

De Duitsers waren natuurlijk behoorlijk geïrriteerd vanwege het feit dat de Koudumer knokploeg, onder leiding van Gerard Oppewal, op 3 augustus een grote hoeveelheid distributiebonnen had verdonkeremaand uit de kluis van de Workumer zuivelfabriek¹.

Een zakelijk bedankje in de notulen

Nadat de notulen van 28 september 1944 tijdens de bestuursvergadering van de Friesche Onderlinge Beleggings- en Voorschotbank na voorlezing worden vastgesteld, gaan ze verder met een tekst uitgesproken door de heer H. Reitsma. Reitsma was tevens burgemeester van de gemeente Hemelumer Oldephaert en Noorwolde, zoals Hemelumer Oldeferd tot 1956 heette.

‘De voorzitter herdenkt het plotselinge sterven van den heer Van der Wal en brengt de overledene nog dank voor alles wat hij voor de Bank heeft gedaan. Zijn nagedachtenis zal steeds in dankbare herinnering blijven’.

Men gaat vervolgens direct over tot de orde van de dag: ‘van de spaarbankbond is ontvangen een bewijs van deelneming groot f. 50.000 vanwege aankoop van schatkist promessen welke op 1 september 1945 weer vrij komen’.

Met geen woord wordt er gerept over het feit dat de dood van Tjalke van der Wal een moordaanslag was en dat hij zijn vrouw Truitje Hoekema en zoon Hank (doopnaam Johannes) van 10 jaar achterliet.

Oorlogsverhalen in de Klink:

Histoarysk Koudum heeft een aantal jaren geleden tijdens een bijeenkomst van toen nog ‘St. Koudumers om Utens’ met een groep leden een aantal oorlogsverhalen verteld. Hank van der Wal, de zoon van Tjalke, was ook uitgenodigd. Hij vertelde hoe hij en zijn moeder deze aanslag en de dood van hun man en vader beleefd hadden: ‘Elts wie nei de befrijing yn feeststimming, mar wy net, want wy sieten yn in naar rouproces’. Tijdens zijn verhaal was het muisstil in de Klink. Hank van der Wal is op 10 november 2020 overleden.

(Bulte Nijs, mei 2024)

(2) Bij de dood van verzetsman Tjalke van der Wal

Na het publiceren van een artikel over Tjalke van der Wal in de mei editie (2024) van Bulte Nijs, vond ik nog meer informatie over deze zaak. De vier voornaamste bronnen zijn:

- a. Bankverslagen met late excuses.*
- b. Een in 1964 uitgekomen boekje over 50 jaar spaarbank 1914-1964. Hierin wordt na 50 jaar veel waardering uitgesproken voor Tjalke van der Wal.*
- c. Citaten uit het dagboek van Willem Jans Dijk, geschreven tijdens de Tweede Wereldoorlog toen hij tijdelijk woonde op Galamadammen bij Koudum.*
- d. Gesprekken die ik op 4 mei 2025 voerde met Iteke, Emmy, Anja en Irene van der Wal, de vier kleindochters van Tjalke van der Wal. Zij legden op die dag met z’n vieren een krans bij het oorlogsgedenkteken op de Algemene Begraafplaats van Koudum.*

Achtergrondinformatie W.J. Dijk

Willem Jans Dijk was kunstschilder en woonde in Den Haag. In 1942 moest het echtpaar Dijk hun woning verlaten omdat deze in het ‘Sperrgebiet’ lag. Zij vonden een nieuw thuis in het oude hotel Galamadammen, in de buurt van Koudum, tussen Fluessen en de Morra in Zuidwest-Friesland’.

Dijk hield een oorlogsdagboek bij, *Dagboek 1940-1945*, waarin hij naast lokale berichten zowat het hele wereldgebeuren beschreef. Op de Dammen was geen stroom, maar met een radio voorzien van een accu kon hij toch naar het Nederlandse nieuws en het wereldnieuws luisteren. Ook de Koudumer situatie had zijn belangstelling. Waarschijnlijk kreeg hij veel lokaal nieuws toegespeeld door zijn huurbaas Jan T. de Bos, die eigenaar/exploitant was van hotel Galamadammen.

Op bladzij 363 schrijft Dijk in 1944: *16 Augustus. Nu leven we onder de terreur van de landwacht. De zuster [wijkverpleegster Scheringa] is gevangengenomen. Vanmorgen werd de klerk van de notaris uit zijn huis gehaald en op straat doodgeschoten; verschillende inwoners zijn ondergedoken. Zojuist rijdt hier weer een troepje Duitsers langs in de richting van Koudum.*

19 Augustus. Die troep heeft haar werk goed gedaan, nog een onderduiker [Gerben Ijpma] werd in zijn bed doodgeschoten.

Hoewel Dijk in zijn dagboek behoorlijk kon schimpen op de christelijke Koudumers, maakte de begrafenis van Tjalke van der Wal veel indruk op hem: *Vandaag ben ik bij de begrafenis geweest van de vermoorde klerk v.d. W; het was een zeer sobere indrukwekkende plechtigheid. Dominee [geen naam, mogelijk T. van Leeuwen] sprak aan het graf een kort woord, naar aanleiding van de bekende woorden: Ik ben de opstanding en het leven. Wat hij in het lokaal heeft gezegd weet ik niet. Het is voor hem buitengewoon moeilijk om in zo'n zaak de moordenaars te sparen! Wat hij op het kerkhof zei was klaar en eenvoudig zonder haat. Ik had gedacht, dat er van de zijde van de dorpsgenoten meer opkomst geweest zou zijn, om te betogen tegen deze terreur. Jammer genoeg was dat niet het geval.*

Willem Jans Dijk vergeet even dat Van der Wal zijn onderduikvrienden en jongemannen die in de gevaarlijke leeftijd zaten, vanwege mogelijke arrestaties, niet naar de begrafenis durfden te gaan.

Nog een opmerkelijke zinsnede in Dijks dagboek: *Zoals reeds is gezegd, schijnt de vermoordening van v.d. Wal een vergissing geweest te zijn. De onderduiker die men bij hem zocht schijnt Op de Wal te heten. En zo is de eerste het slachtoffer van deze jammerlijke rechtspleging.*

Het slachtoffer heette Tjalke van der Wal, zijn ondergrondse kostganger Gerben Oppewal. Kennelijk heeft het arrestatieteam, zo meent Dijk, beide namen verhaspeld, wat uiteindelijk Tjalke van der Wal fataal geworden is.

Kleindochters van Tjalke van der Wal

Op 4 mei 2025 sprak ik met vier kleindochters van Tjalke van der Wal. Hun vader Hank was erg gesloten over wat er in de oorlog gebeurd was. Wel wisten zij te vertellen dat zijn moeder, Truitje van Dijk, dagenlang apathisch op de bank lag, zij kon het verdriet bijna niet verwerken. ‘

Hank zei ooit, tijdens een bijeenkomst van ‘Koudumers om útens’ in de Klink: ‘iedereen in Koudum vierde feest, maar wij niet’. Ik vroeg de dochters of er ook sprake is geweest van

nazorg van de bank en het notariskantoor. Dat wisten zij niet. Als ze met hun vader te veel in de diepte gingen, omtrent de dood van pake Tjalke, dan haakte hij af en sloeg dicht.

Op 3 december 1945 is Gerhard Koopmans benoemd tot nieuwe kasbeheerder. Kennelijk waren er wel goede contacten tussen Truitje van der Wal en Gerard Koopmans, want de dochters van Hank spraken over 'omke' Gerhard.

Opinie

Hoewel de moordaanslag op Tjalke van der Wal in de bankvergadering vast wel is besproken, was het voor zijn vrouw en zoon natuurlijk een drama. De secretaris durfde dit kennelijk niet in de notulen te zetten. Ook de financiële gevolgen voor dit gezin zullen vast 'off the record' besproken zijn, neem ik aan.

Notulen

In de notulen van de bank die tijdens WOII zijn geschreven vind je geen woord over de oorlog. Na de bevrijding durft men dat wel. Uit de notulen van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders, gehouden op Zaterdag 12 mei 1945, des namiddags 14 uur in het logement 'Het Wapen van Friesland' te Koudum. 'Voorzitter Reitsma opent de vergadering en heet de aanwezigen welkom op deze eerste vergadering na de bevrijding, merkt op dat onze vennootschap thans weer kan vergaderen zonder eenige belemmering van politieke aard. De notulen van de vorige vergadering worden voorgelezen en onveranderd vastgesteld. De voorzitter memoreert nog dat deze notulen nog gemaakt zijn *'door nu wijlen den heer Van der Wal'*.

Jubileumboekje

In de bibliotheek van Histoarysk Koudum is een jubileumboekje van de 'Voorschotbank', geschreven door Gerhard Koopmans. Het beschrijft in grote lijnen de periode 1914-1964. Op pagina 19 wordt uitgebreid stilgestaan bij de dood van haar boekhouder Tjalke van der Wal. Het lijkt een soort rehabilitatie van de bank na 21 jaar zwijgen:

16 augustus 1944 is wel een donkere dag voor de Bank; haar boekhouder de heer T. van der Wal wordt door een Duitse terreurgroep neergeschoten. Niet alleen voor zijn gezin is dit een harde slag, ook de Bank lijdt in zijn vallen een gevoelig verlies en het is dan ook vol piëteit, dat we van onze waardering voor zijn accurate arbeid gewagen. Zijn noeste arbeidszin en grote trouw en eerlijkheid, maakten hem tot een onmisbare werkkraft. De slag kwam echter voor zijn principaal, notaris Sluis, onze kasbeheerder, niet minder hard aan, en het is onze stellige overtuiging, dat dit verlies tot zijn bedanken voor het kassierschap in 1945 reeds aanleiding heeft gegeven.

Rustig aan bankieren

Ook kwam ik in dit jubileumboekje de volgende opmerking nog tegen: *Gedurende de tweede wereldoorlog, 1939-1945, worden door de spaarbank weinig of geen zaken gedaan. Het publiek heeft zakken vol papiergeld, maar het kan nergens voor aangewend worden.*

Koopmans suggereert dat de bank het in de oorlog rustig aandeed. Hij, of het bestuur wil er niet voor uit komen, dat de bank gedurende een groot deel van de oorlog gewoon actief aan het bankieren was. De notulen van de vergaderingen tijdens de oorlog en de opgestelde

balansen, geven dus een heel ander beeld. Klanten konden spaargeld brengen, de bank belegde in staatsobligaties (promessen), knipte coupons, telde het kasgeld, betaalde rente uit en verleende hypotheek. Het leek net of er geen oorlog woedde, het was meer 'business as usual'.

Koudum, april 2025 (grotendeels gepubliceerd in Bulte Nijs, mei 2025)

¹ Meer mensen uit het verzet moesten naar aanleiding van deze bonnenroof vluchten. Rein Munniksma (de heit fan Wiebe) wilde Theunis de Vries waarschuwen om onder te duiken, maar hij hoorde dat deze naar zijn voormalige woonplaats Woudsend was gereisd. Rein ging op de fiets naar Galamadammen en hield de ZWH bus aan richting Koudum. Hij vond Theunis en waarschuwde hem niet naar Koudum te gaan. Wiebe Munniksma was al ondergedoken bij zijn voormalige dienstmaat Jelle Kroondijk, deze woonde op een 'pleats' aan de rand van de Heanmar. Maar zijn vrouw en de kleine Rein waren nog thuis in hun woning op de Ooste. Garagehouder en taxirijder Hans Kemker werd door Rein Munniksma ingeschakeld en deze bracht in vliegende vaart de hoogzwangere Jiskje en lytse Rein naar Oosthem. Daar vonden ze een onderduikadres bij slager Siemen de Jong. Toen Kemker met zijn kostbare lading via de Onderweg Koudum uitreed, kwamen zijn vijanden via de Bovenweg het dorp Koudum binnenrijden. Voorwaar een 'narrow escape'! Op 25 augustus 1944 werd Trijntje Munniksma geboren in de woning van haar gastouders. Wiebe hoorde dit bericht twee dagen later. [naschrift 14 mei 2025]